

Rafał Wolski

Uniwersytet Śląski w Katowicach

raf.wolski@onet.eu
 <https://orcid.org/0000-0002-4656-0586>

Sejmiki mazowieckie wobec planów wojny tureckiej Władysława IV w 1646 roku

Abstrakt: Pomimo że plany wojny tureckiej Władysława IV doczekały się bogatej historiografii, to jednak niektóre kwestie związane z tą problematyką pozostają wciąż nie do końca wyjaśnione. Jedną z nich jest stosunek szlachty wobec królewskiego projektu. W dotychczasowych badaniach historycznych dominuje pogląd o gwałtownym sprzeciwie, z jakim zamiar monarchy spotkał się na sejmikach przedsejmowych w 1646 roku. Pogląd ten powstał głównie w oparciu o postanowienia sejmików tzw. górnych województw. Celem niniejszego artykułu jest przeanalizowanie stanowiska sejmików mazowieckich wobec działań Władysława IV, zmierzających do wywołania wojny z Turcją. Analiza materiału źródłowego w postaci mazowieckich instrukcji sejmikowych wykazała zdecydowanie bardziej przychylne nastawienie szlachty z Mazowsza niż z pozostałych ziem Rzeczypospolitej wobec polityki tureckiej króla.

Słowa kluczowe: Władysław IV, sejmiki mazowieckie 1646 roku, stosunki polsko-tureckie w XVII wieku, stosunki polsko-tatarskie w XVII wieku

W 1646 roku plan Władysława IV rozpoczęcia zaczepnej wojny z Turcją, który powstał już kilka lat wcześniej, a skonkretyzowany został w 1644 roku, stał się jawny szerokiej opinii szlacheckiej¹. Do wiosny 1646 roku król próbował realizować swój zamiar w tajemnicy.

¹ Na temat planów wojny z Turcją zob.: K. SZAJNOCHA: *Dwa lata dziejów naszych, 1646, 1648*. Lwów 1865; W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej Władysława IV*. Kraków 1895; L. KUBAŁA: *Jęzzy Ossoliński*. Warszawa 1924, s. 173—235; B. BARANOWSKI: *Stosunki polsko-tatarskie w latach 1632—1648*. Łódź 1949, s. 144—203; W. CZAPLIŃSKI: *Władysław IV i jego czasy*. Kraków 2008, s. 290—309; H. WISNER: *Władysław IV Waza*. Wrocław 2009, s. 100—111. Na temat momentu, w którym narodziły się plany wojny tureckiej, również zob. W. MAJEWSKI: *Plany wojny tureckiej Władysława IV a rzekome przymierze kozacko-tatarskie z 1645 r.* „Przegląd Historyczny” 1973, 64, s. 269—272; R. KOŁODZIEJ: *Między wrogością a współpracą. Pogranicze polsko-tureckie w czasach Władysława IV*. W: *Pogranicza. Przestrzeń kulturowa*. Red. S. FAFIŃSKI. Olsztyn 2007, s. 117—125. Aspekt finansowy i stan skarbu państwa w omawianym okresie omówiła A. FILIPCZAK-KOCUR: *Skarbowość Rzeczypospolitej 1587—1648*. Warszawa 2006, s. 206—213.

Kiedy jednak w granice Rzeczypospolitej zaczęły wkraczać cudzoziemskie pułki², zaciągnięte na planowaną wyprawę z prywatnych funduszy Władysława IV, i jasne stało się, że fundusze te nie są wystarczające na rozpoczęcie wojny, w związku z czym konieczne jest pozyskanie przez króla szlachty, nie było już ani możliwości, ani powodu utrzymywania całego przedsięwzięcia w sekrecie³. Władca zdawał sobie jednak sprawę z tego, jak trudno będzie uzyskać zgodę sejmu dla koncepcji wojny ofensywnej. Postanowił więc najpierw naradzić się z senatorami, aby przekonać ich o grożącym ze strony Tatarów i Turcji niebezpieczeństwie oraz nakłonić do podjęcia uchwały o rozpoczęciu prewencyjnych działań, a sejm złożyć już w trakcie wojny. Tym samym zamierzał postawić szlachtę wobec faktów dokonanych⁴. Przystępując do realizacji tej koncepcji, Władysław IV postanowił zwołać do Warszawy w maju 1646 roku przychylnych sobie senatorów⁵. Gdyby plan ten powiódł się, dotychczasowe poczynania monarchy — zgodnie z konstytucją z 1613 roku „O podnoszeniu wojen”⁶, zezwalającą królowi, przy aprobachie senatorów, na podjęcie działań obronnych w przypadku zagrożenia granic — mogłyby być interpretowane jako legalne⁷. Władysława IV jednak już na samym wstępie czekało rozczarowanie. Najpierw obydwaj kanclerze — Jerzy Ossoliński i Stanisław Albrycht Radziwiłł — odmówili pieczętowania listów przypowiednic⁸. Następnie sondaż przeprowadzony wśród senatorów obecnych w Warszawie pokazał jasno, że są oni przeciwni planom królewskim. Okoliczności te spowodowały, że Władysław IV zmuszony został odłożyć naradę z senatorami do momentu mającej odbyć się w lipcu 1646 roku w Krakowie koronacji nieco wcześniej poślubionej Marii Ludwiki⁹.

15 lipca odbyła się w Krakowie koronacja Marii Ludwiki, a dwa dni później rozpoczęła się tajna rada senatu. Obecnych na niej było dziewiętnastu senatorów.

² Nie jest znana dokładna liczebność wojsk cudzoziemskich zwerbowanych w 1646 roku przez króla, a liczby podawane przez historyków różnią się od siebie, czasem wręcz diametralnie. Por. K. SZAJNOCHA: *Dwa lata dziejów...*, s. 158; W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej...*, s. 122—127, 158. Zob. też M. NAGIELSKI: *Komput wojsk Rzeczypospolitej na projektowaną kampanię przeciwko Turcji w 1646 roku. „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”* 1995, 37, s. 319—326.

³ *Stanisława Oświęcima diariusz 1643—1654*. Wyd. W. CZERMAK. Kraków 1907, s. 133—134; W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej...*, s. 136, 139, 148, 158; L. KUBAŁA: *Jerzy Ossoliński...*, s. 199—201; W. CZAPLIŃSKI: *Władysław IV...*, s. 299—300; H. WISNER: *Władysław IV...*, s. 107.

⁴ W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej...*, s. 136—138; W. CZAPLIŃSKI: *Władysław IV...*, s. 300—301.

⁵ W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej...*, s. 137—139; L. KUBAŁA: *Jerzy Ossoliński...*, s. 201; W. CZAPLIŃSKI: *Władysław IV...*, s. 301.

⁶ *Volumina Legum*. T. 3. Wyd. J. OHRYZKO. Petersburg 1859, s. 163—164.

⁷ L. KUBAŁA: *Jerzy Ossoliński...*, s. 201; W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej...*, s. 137—138.

⁸ A.S. RADZIWIŁŁ: *Pamiętnik o dziejach w Polsce*. T. 2. Oprac. A. PRZYBOS, R. ŻELEWSKI. Warszawa 1980, s. 494—496; *Stanisława Oświęcima diariusz...*, s. 133; L. KUBAŁA: *Jerzy Ossoliński...*, s. 199—201; W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej...*, s. 139—145.

⁹ W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej...*, s. 146—148.

Już na wstępie król oświadczył, że nie myślał o inicjowaniu jakichkolwiek działań wbrew prawu i bez wiedzy stanów. Celem jego dotychczasowych poczynań nie była również wojna z Turcją, lecz przeciwdziałanie najazdom tatarskim¹⁰. Argumenty Władysława IV nie przekonały senatorów, którzy stwierdzili, że nie mogą bez zgody sejmu zezwolić na wojnę ofensywną. Podobne stanowisko — wyrażone listownie — zajęli nieobecni na naradzie senatorowie wielkopolscy¹¹. W efekcie postanowiono zwołać na 25 października sejm sześciodniowy — ordynaryjny. Sejmiki przedsejmowe odbyć się miały 13 września¹². W zaistniałej sytuacji realizacja zamiarów królewskich uzależniona została od pozyskania zgody szlachty, a to wobec negatywnego stanowiska niemal wszystkich senatorów nie rokowało sukcesu. Warto w tym miejscu nadmienić, że z gwałtownym protestem przeciwko planom królewskim wystąpił, ciesząc się ogromnym autorytetem wśród szlachty, wojewoda krakowski Stanisław Lubomirski. Jeszcze w maju, czyli wkrótce po tym, jak zamierzenia Władysława IV wyszły na jaw, S. Lubomirski rozpoczął zakrojoną na szeroką skalę akcję agitacyjną, wymierzoną przeciwko poczynaniom władcy¹³. W liście skierowanym do króla wojewoda krakowski dał wyraz swemu oburzeniu wobec królewskich planów wszczęcia wojny bez zgody stanów¹⁴. List ten szeroko rozpowszechniony w licznych odpisach krążył po kraju, nastawiając szlachtę negatywnie do polityki monarchy¹⁵. Mimo tych wszystkich przeciwności król miał teraz trochę czasu na podjęcie próby przekonania szlachty do swoich planów, w pierwszej kolejności na sejmikach przedsejmowych.

W legacji rozesłanej na sejmiki Władysław IV apelował do szlachty:

Wielkie od pogan niebezpieczeństwo, których od częstych w państwach J.K.M. incursyi ani pact z cesarzem tureckim i z chanem tatarskim zawarte, ani upominki (co pogaństwo haraczem zowie po polsku danią sro-

¹⁰ A.S. RADZIWIŁŁ: *Pamiętnik...*, s. 502; *Stanisława Oświęcima diariusz...*, s. 147. O lipcowej radzie senatu pisali również: W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej...*, s. 175—178; W. CZAPLIŃSKI: *Władysław IV...*, s. 303; H. WISNER: *Litwa i plany wojny tureckiej Władysława IV. Rok 1646*. „Kwartalnik Historyczny” 1978, 85, s. 256—257; A. KORYTKO: *Kilka uwag o radach senatu za Władysława IV Wazy*. „Echa Przeszłości” 2012, 13, s. 99.

¹¹ L. KUBAŁA: *Jerzy Ossoliński...*, s. 209; H. WISNER: *Władysław IV...*, s. 108.

¹² A.S. RADZIWIŁŁ: *Pamiętnik...*, s. 502; L. KUBAŁA: *Jerzy Ossoliński...*, s. 210.

¹³ K. SZAJNOCHA: *Dwa lata dziejów...*, s. 174—179, 254—255, 344—345; W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej...*, s. 147; L. KUBAŁA: *Jerzy Ossoliński...*, s. 205—206, 216; W. CZAPLIŃSKI: *Władysław IV...*, s. 302; R. KOŁODZIEJ: *Publicystyka polityczna wobec planów wojny tureckiej Władysława IV*. W: *Studia z dziejów XVII i XVIII wieku*. Red. K. MATWIJOWSKI, B. ROK. Wrocław 2003, s. 27.

¹⁴ Odpisy tego listu znajdują się w wielu archiwach, m.in. takich jak: Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps 224, s. 873—876; Riksarkivet w Sztokholmie, Extranea IX, Polen, vol. 122, b.p. List ten w obszernych fragmentach przytacza i omawia L. KUBAŁA: *Jerzy Ossoliński...*, s. 205—206. Zob. też R. KOŁODZIEJ: *Publicystyka polityczna...*, s. 27.

¹⁵ R. KOŁODZIEJ: *Publicystyka polityczna...*, s. 27.

motną i trybutem) jako przywykłych najzdom i łupom zatrzymać nie mogą. A dopiero teraz gdy car moskiewski wszystką swą potęgą na nich się obraca, obawiać się potrzeba, żeby albo wsparci od cara moskiewskiego, w państwa J.K.Mci nie wstępowali, albo też nie (strzeż Boże) zniosły moskiewskie wojsko, równegoż nad wojskiem J.K.M. nie chcieli próbować szczęścia. Czemu J.K.M. z strażnice swojej Pańskiej prospiciendo, ostatek prawie dostatków swoich królewskich, [...] od tegoż niebezpieczeństwa ochotnie odważa wojsko jej dosyć szczupłe, i tak srogiej potędze pogańskiej improporcionatum, nie tylko swą nadworną gwardią, ale i skąd inąd mógł w takiej czasu ścisłości ludzi jakich zaciągnąć posyła. Życząc, aby tandem ojczyzna nasza za tą rei bene gerenda okazyją, gdy Pogaństwo różnymi wojnami rozerwane nie tylko sromotne wolnym narodom upominki z siebie zniosła, ale i tamtą ścianę, tak uprzątneła jakoby na potem przy łasce Bożej, od wszelkich incursyi i niebezpieczeństw *secura* zostawała¹⁶.

Treść legacji z pozoru wydawać się mogła dwuznaczna. Z jednej strony król nie nawoływał otwarcie do wojny ofensywnej, z drugiej — poprzez ukazanie korzystnej sytuacji międzynarodowej wskazywał szlachcie dogodny moment do całkowitego zabezpieczenia południowych granic. Z kolei zagrożenie najazdem tatarskim usprawiedliwić miało nielegalnie poczynione przez Władysława IV zaciągi.

W dotychczasowej historiografii poświęconej planom wojny tureckiej Władysława IV, począwszy od ustaleń Karola Szajnochy¹⁷, Ludwika Kubali¹⁸ i Wiktora Czermaka¹⁹, dominuje pogląd, iż sejmiki z 1646 roku zdecydowanie opowiedziały się przeciwko królewskim zamiarom. Wnioski tych autorów zostały w głównej mierze oparte na znanych im wówczas instrukcjach sejmikowych tzw. górnych województw. Kolejni historycy w swych publikacjach ograniczali się właściwie już tylko do powielania tych opinii²⁰. Do wyjątków zaliczyć można artykuł Henryka Wisnera traktujący o sejmikach litewskich, w którym autor zwrócił uwagę na nieco odmienny przebieg niektórych zgromadzeń szlacheckich na Litwie²¹. Dla poznania stanowiska całej szlachty niezbędne wydaje się zatem przeprowadzenie badań historycznych nad pozostałymi sejmikami Rzeczypospolitej. W niniejszym artykule autor podejmie próbę przeanalizowania postaw i poglądów szlachty mazowieckiej wobec królewskiego projektu wojny z Turcją. Rozważania nad sejmikami mazo-

¹⁶ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, rkps 49, s. 133—134, Instrukcja królewska 1646.

¹⁷ K. SZAJNOCHA: *Dwa lata dziejów...*, s. 254—255.

¹⁸ L. KUBALA: *Jerzy Ossoliński...*, s. 216, 433.

¹⁹ W. CZERMAK: *Plany wojny tureckiej...*, s. 205—206.

²⁰ B. BARANOWSKI: *Stosunki polsko-tatarskie...*, s. 179; W. CZAPLIŃSKI: *Władysław IV...*, s. 304; J. DZIĘGIELEWSKI: *Izba poselska w systemie władzy Rzeczypospolitej w czasach Władysława IV*. Warszawa 1992, s. 32—33.

²¹ H. WISNER: *Litwa i plany wojny...*, s. 255—268.

wieckimi muszą jednak zostać poprzedzone omówieniem tego, co działo się na innych sejmikach²².

Szlachta wielkopolska zgromadzona na sejmiku w Środzie kategorycznie sprzeciwiła się wojnie i żądała:

żeby te wojska bez woli Reipublicae zaciągnięte jako najprędzej abdanowane i rozpuszczone były bez czynienia wszelkich jako obywatelom tak duchownym, jako i świeckim w państwach J.K.Mci i Rzeczypospolitej z tą deklaracją, że jako wolny naród do płacenia tym ludziom bez consensu Reipublicae zaciągniętym należeć nie będziemy²³.

Potępiła wydawanie listów przypowiednich pod pieczęcią pokojową króla. Pod rygorem surowych kar zabraniała przyjmowania ich oficerom, gdyby w przyszłości były jeszcze wydawane. Postulowała, aby wypłacić Tatarom upominki, zaś do Turcji wysłać jak najszybciej posła z zapewnieniem o zachowaniu pokoju. Nakazywała odprawienie z dworu królewskiego cudzoziemców. Nie był to bynajmniej koniec żądań, bowiem szlachta wielkopolska domagała się ponadto, aby na samym początku obrad sejmowych posłowie odbyli kolokwium z senatem bez udziału króla²⁴. Postulat ten, zdaniem Jana Dzięgielewskiego, mógł być interpretowany jako wstęp do wypowiedzenia królowi posłuszeństwa, a poprzez jego realizację, szlachta uzgodniwszy na kolokwium stanowisko z senatem, zamierzała zmusić Władysława IV do spełnienia sejmikowych żądań, jeszcze przed konkluzją sejmową²⁵.

Sejmik województwa krakowskiego w Proszowicach przebiegł podobnie. Instrukcja na sejm nakazywała posłom czynić starania, aby „autores consilii convellentis statum publicum pokazani i pokarani byli”. Szlachta krakowska domagała się ponadto wydania zaraz na początku obrad uniwersałów rozpuszczających zaciągi. Analogicznie jak w instrukcji średzkiej, tak i w proszowickiej postulowano wysłanie do Turcji poselstwa z potwierdzeniem pokoju oraz nakazywano odprawić z dworu królewskiego cudzoziemców. Na pokrycie należności wojsku ukraińskiemu powinny wystarczyć — zdaniem tejże szlachty — podatki uchwalone na sejmie 1643 roku²⁶.

Nie lepszy przebieg dla Władysława IV miał sejmik województwa sandomierskiego w Opatowie. Instrukcja na sejm zobowiązywała posłów prosić króla, aby: „consilia swoje pańskie cum consilii wszystkich stanów na ten sejm zgromadzonych

²² Zaznaczyć w tym miejscu należy, iż omówione nie zostaną wszystkie sejmiki, gdyż nie stanowi to przedmiotu artykułu, lecz tylko sejmiki najważniejsze i kilka wybranych.

²³ Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego (dalej: BUWr), Steinwehr II, rkps 1949/440, k. 186, Instrukcja średzka, 13 IX 1646.

²⁴ Ibidem, k. 186—186v.

²⁵ J. DZIĘGIELEWSKI: *Izba poselska...*, s. 32—33.

²⁶ Instrukcja proszowicka, 13 IX 1646. W: *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*. T. 2. Wyd. A. PRZYBOŚ. Kraków 1953, s. 308—311.

stosować raczył, trzymając się rad swych przysięgą zobowiązanych, jakoby na Rzeczpospolitą a miłą ojczyznę naszą żadnego bellum offensivum nie zaciągano”. Szlachta zgromadzona w Opatowie również apelowała o rozpuszczenie nielegalnych, cudzoziemskich zaciągów oraz o odsunięcie cudzoziemców z dworu królewskiego²⁷.

Sejmik sieradzki także nie zaaprobował polityki Władysława IV, a sformułowana na nim instrukcja dla posłów nie była dużo łagodniejsza niż średzka czy proszowicka. Potępiała więc pomysł wojny zaczepnej i zalecała, aby wysłać do Porty posła. Nakazywała swym posłom prosić króla, by wbrew prawom Rzeczypospolitej i bez zgody stanów nie podnosił wojen, nie prowadził dodatkowych zaciągów i nie wyprowadzał wojsk za granice państwa. Podobnie jak na innych sejmikach, tak i na sieradzkim pytano o inicjatorów wojny. Zakazywano, aby w przyszłości wydawane były listy przypowiednie pod pieczęcią pokojową króla. Obligowano posłów, by wraz z innymi posłami na sejmie podjęli działania mające na celu rozpuszczenie zaciągów. Szlachta sieradzka apelowała do króla, by swymi rezydentami na obcych dworach mianował Polaków, nie zaś cudzoziemców. Zabraniała też swoim posłom przystępowania do dalszych obrad na sejmie przed zdaniem rachunków przez podskarbiego i nakazywała odrzucenie tychże rachunków, gdyby okazało się, że pieniądze z kwarty przeznaczone zostały na inne cele niż na zapłatę wojsku²⁸. W przypadku, gdyby państwu zagrażało jakieś niebezpieczeństwo, instrukcja sieradzka nakazywała posłom, aby naradzili się z arcybiskupem gnieźnieńskim oraz z pozostałymi senatorami i szukali „sposobów takich [...] żeby od wszelkich zaciągów Rzeczpospolita być zwolniona mogła”²⁹.

Podobnie szlachta województwa łęczyckiego sprzeciwiała się wojnie z Turcją, odwołując się do zapisu konstytucji sejmu 1613 roku „O podnoszeniu wojen”. Groziła procesami oficerom werbującym ludzi bez zgody Rzeczypospolitej. Nie zgadzała się również na podatki na wojsko: „do zapłaty wojsku ukrainnemu z podatków naszych należeć nie mamy”³⁰.

Szlachta województwa ruskiego na sejmiku w Wiszni równie ostro sprzeciwiała się wojnie. Potępiała wydawanie listów przypowiednich pod pieczęcią pokojową króla, nakazywała rozpuszczenie cudzoziemskich zaciągów i postulowała o zmniejszenie gwardii królewskiej. Zakazywała swym posłom przystępowania do jakichkolwiek obrad w trakcie sejmu, jeśli król nie spełniłby powyższych żądań.

²⁷ Instrukcję sejmiku województwa sandomierskiego opublikował K. SZAJNOCHA: *Dwa lata dziejów...*, s. 348–353. Zob. też Z. TRAWICKA: *Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572–1696*. Kielce 1985, s. 83.

²⁸ BUWr, Steinwehr II, rkps 1949/440, k. 189v–190, Instrukcja sieradzka, 13 IX 1646. Por. A. KORYTKO: „*Na których opiera się Rzeczpospolita*”. *Senatorowie koronni za Władysława IV Wazy*. Olsztyn 2015, s. 348.

²⁹ BUWr, Steinwehr II, rkps 1949/440, k. 189v.

³⁰ Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (dalej: BNPAU i PAN), rkps 8327, s. 475–477, Instrukcja łęczycka, 13 IX 1646.

Domagała się wysłania posła do Turcji, by uspokoił sułtana. Na wypadek, gdyby Turcja jednak zamierzała rozpocząć wojnę, instrukcja wiszeńska nakazywała zwołanie sejmu dwuniedzielnego, który zająłby się tylko tą kwestią³¹.

Zachowania pokoju z państwami ościennymi żądała szlachta zebrana na sejmiku w Haliczu. Mimo to szlachta halicka zobowiązywała swoich posłów, aby na sejmie starali się o zapewnienie środków niezbędnych na opłacenie wojska kwarcianego. Proponowano, aby na ten cel przeznaczona została druga kwarta, składne winne i „insze proventa Rzeczypospolitej”. Posłowie mieli ponadto zaapelować do duchowieństwa, by wyraziło ono zgodę na subsydium w przypadku zagrożenia granic. Sama zaś szlachta halicka na tę samą okoliczność deklarowała uchwalenie podwójnego podymnego³². Zważywszy na te postanowienia, sejmik halicki, pomimo że nie wyraził zgody na wojnę, uznać można za względnie przynajmniej sprzyjający królowi.

Instrukcja sejmiku lubelskiego nakazywała posłom dopilnować, aby zaraz na początku obrad odczytane zostały *senatus consulta*, co miało doprowadzić do ujawnienia i ukarania inspiratorów planów królewskich. Groziła procesem również kancelerzom, gdyby okazało się, że bez zgody stanów pieczętowali pieczęcią państwową listy przypowiednie. Nakazywała dowiedzieć się posłom, dlaczego w granice Rzeczypospolitej bez wiedzy stanów wprowadzone zostały cudzoziemskie wojska i żądała ich rozpuszczenia³³. Co do samej wojny instrukcja stanowiła: „Bellum offensivum, aby miało być, Ich Mci Panowie posłowie nasi nie mają pozwalać, ale defensivum et necessarium bellum, gdyby nieprzyjaciel następował [...] namówić obronę dostateczną Rzeczypospolitej, znosząc się z stanami”³⁴. Posłowie mieli też prosić prymasa Macieja Łubieńskiego, aby w imieniu stanów odwiódł króla od zamysłu wojny³⁵.

Nieco inaczej sytuacja przedstawiała się na Litwie. Przede wszystkim jej ziemie nie ucierpiały od przemarszów wojsk cudzoziemskich. Ponadto Wielkie Księstwo Litewskie nie graniczyło bezpośrednio z Turcją, a obrona granic południowo-wschodnich leżała w gestii Korony. Silniejszy też był, zdaje się, wpływ poszczególnych jednostek na decyzje sejmikującej szlachty (dotyczyło to głównie, częściowo przynajmniej sprzyjających planom króla, hetmanów litewskich — Janusza Kiszki i Janusza Radziwiłła). Mimo to niektóre sejmiki (brasławski, brzeski, nowogrodzki,

³¹ Instrukcja wiszeńska, 13 IX 1646. W: *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tzw. bernardyńskiego we Lwowie* (dalej: AGZ). T. 20. Wyd. A. PROCHASKA. Lwów 1909, s. 492.

³² Laudum sejmiku halickiego, 6 IX 1646. W: AGZ, t. 24. Wyd. A. PROCHASKA. Lwów 1931, s. 58.

³³ BNPAU i PAN, rkps 8323, k. 519—520v, Instrukcja lubelska, 13 IX 1646. Zob. też M. UJMA: *Sejmik lubelski 1572—1696*. Warszawa 2003, s. 101; A. KORYTKO: „Na których opiera się Rzeczypospolita”..., s. 351.

³⁴ BNPAU i PAN, rkps 8323, k. 520v.

³⁵ Ibidem, k. 520v; M. UJMA: *Sejmik lubelski...*, s. 101.

wilkomierski) zdecydowanie wystąpiły przeciwko wojnie i łamaniu przez króla prawa. Dla pozostałych sejmików kwestia stosunków z Turcją była drugorzędna, a na czoło wysuwały one sprawę Trubecka. Nie zabraniała radzenia o wojnie szlachta grodzieńska, chociaż żądała ukarania rotmistrzów przyjmujących listy przypowiednie pieczętowane pieczęcią pokojową króla. Właściwie tylko dwa sejmiki litewskie wypadły częściowo po myśli Władysława IV — wileński i żmudzki. Pierwszy faktycznie aprobował zaciągi poczynione przez króla koniecznością zabezpieczenia granicy. Drugi zezwalał na prowadzenie wojny z Turcją, jednakże tylko defensywnej³⁶.

Zestawienie instrukcji sejmikowych wyraźnie ukazuje, że szlachta poszczególnych ziem Rzeczypospolitej była zdecydowanie przeciwna wojnie z Turcją. Większość sejmików nie dość, że potępiła sam zamysł Władysława IV, to jeszcze domagała się ujawnienia i ukarania inspiratorów owych planów. Królowi zarzucano łamanie prawa, domagano się rozpuszczenia zaciągów i wydalenia z kraju cudzoziemców przebywających na królewskim dworze. Szlachta nie była skora również do uchwalenia podatków, a duża część instrukcji żądała dokładnego zdania rachunków przez podskarbiego na przyszłym sejmie.

Jak więc na tle omówionych sejmików przebiegły sejmiki mazowieckie? Czy szlachta zamieszkująca Mazowsze, często reprezentująca prokrólewską postawę, co tak mocno podkreślają w swoich badaniach Jan Dziegielewski³⁷ i Jolanta Choińska-Mika³⁸, ustosunkowała się do koncepcji monarchy bardziej przychylnie? W dotychczasowych pracach historycznych stanowisko sejmików mazowieckich wobec planów wojny tureckiej Władysława IV nie było przedmiotem odrębnych badań. Wspomniana praca J. Choińskiej-Miki ma charakter syntetyczny i traktuje o sejmikach mazowieckich w szerszym zakresie, zarówno problematycznym, jak i chronologicznym. W podrozdziale poświęconym wizji polityki zagranicznej szlachty mazowieckiej autorka (podkreślając zaangażowanie tejże szlachty w obronę granic) zwraca jedynie uwagę na fakt, iż obywatele Mazowsza byli przeciwni wszczynaniu wojen ofensywnych³⁹. Nie porusza natomiast problematyki związanej z reakcją szlachty mazowieckiej na królewski projekt wojny z 1646 roku. W związku z tymi ustaleniami zasadne wydaje się zbadanie pod tym kątem sejmików mazowieckich. Podstawę źródłową dla odtworzenia obrad sejmikowych na Mazowszu stanowią zgromadzone w Bibliotece Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie kopie laudów i instrukcji sejmikowych, sporządzone i zebrane przez Adolfa Pawińskiego. Kwerenda przeprowadzona w księgach grodz-

³⁶ O stanowisku sejmików litewskich wobec planów wojny tureckiej zob. H. WISNER: *Litwa i plany wojny...*, s. 255—268.

³⁷ J. DZIEGIELEWSKI: *Izba poselska...*, s. 108.

³⁸ J. CHOIŃSKA-MIKA: *Sejmiki mazowieckie w dobie Wazów*. Warszawa 1998, s. 120—129.

³⁹ *Ibidem*, s. 114—120.

kich znajdujących się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie nie przyniosła, z jednym wyjątkiem⁴⁰, pozytywnych rezultatów. Ogromna część mazowieckich ksiąg grodzkich uległa zniszczeniu, głównie podczas II wojny światowej. Część pozostałych nie jest udostępniana ze względu na ich zły stan. Z kolei w Tekach Pawińskiego nie udało się odnaleźć wszystkich mazowieckich instrukcji sejmikowych z 1646 roku. Mimo to, zdaniem autora, zebrany materiał jest wystarczający do przeprowadzenia analizy.

Sejmik ziemi czerskiej wybrał na posłów starostę czerskiego Andrzeja Parysa i Marcina Oborskiego — dworzanina królewskiego⁴¹. Zarówno A. Parys, jak i M. Oborski zaliczali się do regalistów⁴². Obrady tego sejmiku, zapewne ze względu na liczbę spraw wymagających omówienia, przeciągnęły się do dwóch dni⁴³. Instrukcja czerska już na samym wstępie poruszała kwestie związane z obroną granic, zaś posłów zaopatrywała w pełną moc stanowienia w tej materii. Co do możliwości wojny i jej finansowania szlachta czerska stwierdzała:

Więc jeśliby in casum belli Rzeczpospolita podatków żądała o tych słusznej pozwalamy namowy z województwy drugimi modum contribuendi na sejmik relacyjny we dwie niedziele po sejmie namówiony zachowując do wspólnej zgody. Starac się też będą powinni J. Mcie PP Posłowie nasi, aby ten środek przysporzenia skarbu Rzeczypospolitej pieneznego, który jest belli nervus to jest czopowego census in bellorum casus flueret innych województw przykładem⁴⁴.

Dalej instrukcja proponowała, aby na potrzeby obronności przeznaczyć dochody z ceł morskich i pogłównie żydowskie. Na potrzeby wojska przekazane miały być również środki zgromadzone przez podskarbiego, a pochodzące z ceł koronnych (inducty i evecty)⁴⁵. Niezmiernie korzystny dla króla był również jeden z kolejnych postulatów zawartych w czerskiej instrukcji: „Upominki tatarskie iż pogaństwo [...] za trybut ma starać się o to J. Mcie PP. posłowie powinni będą, aby ten census ignominiosus i swobodne karki uciążający był tandem zwalony”⁴⁶.

⁴⁰ Archiwum Główny Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Różańskie grodzkie relacje oblaty, t. 8, k. 425—426v, Instrukcja różańska, 13 IX 1646.

⁴¹ BNPAU i PAN, rkps 8319, k. 169, Instrukcja czerska, 13—14 IX 1646.

⁴² J. DZIĘGIELEWSKI: *Izba poselska...*, s. 108.

⁴³ BNPAU i PAN, rkps 8319, k. 169—174v, Instrukcja czerska, 13—14 IX 1646. Zob. też J. CHOIŃSKA-MIKA: *Sejmiki mazowieckie...*, s. 26.

⁴⁴ BNPAU i PAN, rkps 8319, k. 169v—170, Instrukcja czerska, 13—14 IX 1646.

⁴⁵ Ibidem, k. 170.

⁴⁶ Ibidem, k. 173. Trudno w tym miejscu zgodzić się ze zdaniem S. Hołdys, że sejmik czerski w latach 40. XVII stulecia stał się antykrólewski. Zob. S. HOŁDYS: *Praktyka parlamentarna za panowania Władysława IV Wazy*. Wrocław 1991, s. 24.

Nieco tylko mniej dla królewskich planów przychylna była instrukcja sejmiku warszawskiego. Szlachta tamtejsza nakazywała, co prawda, swoim posłom na sejmie szukać inicjatorów wojny i pytała, dlaczego wbrew prawu „rzetelnie opisanemu” zaciągane i wprowadzane są do kraju wojska cudzoziemskie. Mimo to zgadzała się, aby na sejmie posłowie wraz z przedstawicielami pozostałych ziem szukali sposobów zapobieżenia zagrożeniu tureckiemu, jednakże bez wszczynania wojny zaczepnej i bez zaciągania wojsk cudzoziemskich. Instrukcja warszawska przewidywała również dodatkowe zaciągi, jednak pod rygorem: „A jeżeliby supplementu wojska in casu periculi potrzeba było, aby nie z ludu cudzoziemskiego, ale z naszego narodu zaciągnano”⁴⁷. Szlachta warszawska zezwalała na wznowienie poboru czopowego przez okres dwóch lat⁴⁸.

Instrukcja wiska, o ile na wstępie potępiała fakt wprowadzenia do Rzeczypospolitej wojsk cudzoziemskich bez wiedzy i zgody stanów i również pytała o inicjatorów wojny, o tyle w dalszej części zezwalała na wspólną naradę stanów: „Jeśliby słuszna przyczyna tej wojny necessitas et commoditas reipublicae dostatecznie deklarowana była”⁴⁹. Zastrzegała przy tym, podobnie jak instrukcja warszawska,

aby nie cudzoziemskie, ale własne wojska Rzeczypospolitej narodu naszego (gdyż z łaski Bożej nie trudno o ludzie wojenne) zaciągnięte były, a to po województwach, z których pułkownicy i rotmistrze osiadli aby byli, tamże zaciągi, ducta proportionem uchwalonych podatków i płaca każdemu w swym województwie naznaczona była⁵⁰.

Jak widać, nie dość, że szlachta wiska zezwalała swym posłom na naradę nad kwestią wojny, to jeszcze sugerowała sposób jej prowadzenia i opłacania żołnierzy. W dalszej części instrukcja nawiązywała do wojny z Turcją jeszcze dwukrotnie — punkt 15 instrukcji poruszał kwestię sposobu wybierania podatków na wypadek uchwalenia wojny⁵¹, zaś 18 odnosił się do możliwości zwołania pospolitego ruszenia województwa mazowieckiego⁵².

⁴⁷ BNPAU i PAN, rkps 8348, k. 76—76v, Instrukcja warszawska, 13 IX 1646.

⁴⁸ Ibidem, k. 80v. Sejmikowi warszawskiemu z 1646 roku poświęcił ostatnio nieco uwagi M. PIENKOWSKI: *Sejmik ziemi warszawskiej wobec problemów wewnętrznych Rzeczypospolitej za panowania Władysława IV*. „Almanach Warszawy” 2016, t. 10, s. 22—23. Autor ten również uważa, że sejmik warszawski zakończył się w miarę pomyślnie dla króla.

⁴⁹ BNPAU i PAN, rkps 8350, k. 165, Instrukcja wiska, 13 IX 1646.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem, k. 168, „Jeżeliby do uchwały wojny a przy tym do podatków przyszło, inaczej nie pozwałać, jedno żeby osobno czopowe, tak jako wiele w województwie którym albo ziemi uczynić może, a podymne osobnym rachunkiem wybierane było”.

⁵² Ibidem, k. 168. Por. E. OPALIŃSKI: *Sejm srebrnego wieku 1587—1652. Między głosowaniem większościowym a liberum veto*. Warszawa 2001, s. 88. Autor sytuuje sejmik wiski z 1646 roku w grupie sejmików antykrólewskich, powołując się jedynie na fakt, iż instrukcja wiska nakazywała

Sejmik różański wybrał na posłów chorążego nadwornego koronnego Wojciecha Wessla i podkomorzego różańskiego Waleriana Petrykowskiego. Instrukcja zaopatrywała ich w pełną moc stanowienia, aby wraz z pozostałymi posłami na sejmie starali się, „jakoby prawa swobody, wolności nasze i tota Reipublicae nihil detrimenti patiatur i owszem wcale praw swoich i w pokoju zostawała”⁵³. Do kwestii nas najbardziej interesującej, czyli stosunku do polityki tureckiej Władysława IV, instrukcja różańska zawierała dość enigmatyczny zapis:

Którzy Ich Mci PP. posłowie nasi zjechawszy się na miejsce sejmowi naznaczone podziękować mają za wczesne obmyśliwanie J.K.Mci P.N.M., osobliwie w tym świeżym, które się od pogan podaje, niebezpieczeństwie, w czym ażeby tak piem desiderium J.K.Mci P.N.M. dalsze wziąć mogło incrementum spólną ręką z Ich Mci PP. posłami radzić mają, ażeby ostrzegli powagi J.K.Mci i całości Rzeczypospolitej, które oboje jako pospołu chodzi, tak nigdy szwankować nie może⁵⁴.

Nie zgadzała się wszelako szlachta tejże ziemi na podatki na wojsko, wyrażając przekonanie, że podwójna kwarta powinna owe wydatki pokryć⁵⁵.

Szlachta województwa płockiego na sejmiku w Raciążu posłami na sejm obrała: chorążego różańskiego Franciszka Wessla, podsędka zawkrzeńskiego Jana Zaborowskiego i Jakuba Narzymskiego⁵⁶. Instrukcja raciąska podnosiła kwestię zagrożenia południowych granic od nieustannych najazdów tatarskich, jak i zwracała uwagę na niepewną „przyjaźń” cesarza tureckiego. Zobowiązywała więc posłów do wspólnej narady ze stanami na sejmie, aby „tandem aliquando tanto malo obviare się mogło i cokolwiek unanimi omnium stanie się consensu, do nas przynieść mają na sejmiku do zgody”⁵⁷. Szlachta województwa płockiego nie wyrażała chęci ponoszenia kosztów na zapłatę zaległego żołdu wojsku ukraińnemu: „wdawać się w żadne podatki PP. posłowie nie mają, gdyż jeśli kto ultra mentem legis autoritate privata zaciągnął wojsko, do tego złączenia Rzeczpospolita nie należy”⁵⁸. Zastrzegła sobie prawo do podjęcia ostatecznej decyzji w tej kwestii na sejmiku relacyjnym⁵⁹.

posłom ujawnienie autorów wojny. Pomija zaś milczeniem kolejne, dużo bardziej dla króla korzystne punkty tej instrukcji.

⁵³ AGAD, Różańskie grodzkie relacje oblaty, t. 8, k. 425, Instrukcja różańska, 13 IX 1646 (odpis: BNPAU i PAN, rkps 8337, k. 96).

⁵⁴ AGAD, Różańskie grodzkie relacje oblaty, t. 8, k. 425, Instrukcja różańska, 13 IX 1646; BNPAU i PAN, rkps 8337, k. 96.

⁵⁵ AGAD, Różańskie grodzkie relacje oblaty, t. 8, k. 425, Instrukcja różańska, 13 IX 1646; BNPAU i PAN, rkps 8337, k. 96v.

⁵⁶ BNPAU i PAN, rkps 8336, k. 183, Instrukcja raciąska, 13 IX 1646.

⁵⁷ Ibidem, k. 183v.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

5 października 1646 roku zebrał się również sejmik generalny mazowiecki, a marszałkiem zjazdu obrony został Szczęsny Brochowski⁶⁰. Sporządzona na sejmiku instrukcja sugerowała posłom, aby w porozumieniu z pozostałymi posłami na sejmie „takie upatrywały media, którymi by sine offensivo bello i bez zaciągów woyska cudzoziemskiego ojczyzna nasza a periculis imminentibus secunda zostawała”⁶¹. Na wypadek konieczności poczynienia dodatkowych zaciągów instrukcja generału postulowała — analogicznie jak instrukcja warszawska — aby zaciągać nie cudzoziemców, lecz Polaków. Nakazywała również dowiedzieć się posłom na sejmie, za czyją namową ogłoszono wojnę z Turcją i dlaczego wbrew prawu wprowadzono do kraju wojska cudzoziemskie⁶². Punkt 33 instrukcji generału zobowiązywał posłów, aby dowiedzieli się, dlaczego i z czyjej inspiracji wydawano listy przypowiednie dla wojska pod pieczęcią pokojową króla. Zakazywał stosowania tej praktyki w przyszłości. Następny punkt pod rygorem surowych kar zabraniał przyjmowania takich listów, gdyby kiedyś jeszcze były wydawane, groził również sankcjami prawnymi tym, którzy by czynili jakiegokolwiek zaciągi bez zgody sejmu⁶³. Mimo że treść instrukcji sformułowanej na sejmiku generalnym mazowieckim nie była dla planów królewskich tak przychylna, jak niektórych sejmików mazowieckich, to — jak zauważył Józef Andrzej Gierowski — instrukcja generału nie zwalniała posłów z obowiązku stosowania się do poleceń zawartych w instrukcjach sejmików ziemskich. Nie zastępowała ona bowiem instrukcji partykularnych, ale występowała obok nich. Tak więc posłowie powinni stosować się do obydwu instrukcji — swoich partykularnych i generalnej⁶⁴.

Poczynione zestawienie instrukcji poselskich z poszczególnych ziem Rzeczypospolitej i porównanie ich z instrukcjami Mazowsza może skłaniać do kilku wniosków. Przede wszystkim instrukcje mazowieckie z dużo większym szacunkiem traktowały osobę króla i nie dążyły do podważenia jego autorytetu, jak było to w przypadku chociażby instrukcji średzkiej domagającej się przeprowadzenia na sejmie kolokwium bez udziału monarchy, co mogłoby stanowić wstęp do wypowiedzenia królowi posłuszeństwa, a także instrukcji proszowickiej, która nie dość, że właściwie w całości odrzuciła królewskie propozycje na sejm⁶⁵, to jeszcze żądała publicznego ujawnienia i ukarania osób współdecydujących o polityce Władysława IV, czy wreszcie instrukcji lubelskiej apelującej do prymasa, by odwiódł króla od swego zamysłu. Z kolei sejmiki bardziej umiarkowane, jak halicki czy kilka litewskich, sprzeciwiały się stanowczo jakimkolwiek projektom wojny ofensywnej.

⁶⁰ BNPAU i PAN, rkps 8334, k. 99, k. 105v, Instrukcja sejmiku generalnego mazowieckiego, 5 X 1646.

⁶¹ Ibidem, k. 99.

⁶² Ibidem, k. 99—99v.

⁶³ Ibidem, k. 103—103v.

⁶⁴ J.A. GIEROWSKI: *Sejmik generalny Księstwa Mazowieckiego na tle ustroju sejmikowego Mazowsza*. Wrocław 1948, s. 88.

⁶⁵ S. HOŁDYS: *Praktyka parlamentarna...*, s. 23.

Odmienne przedstawiała się sytuacja na Mazowszu. Nawet jeśli niektóre z instrukcji sejmikowych postulowały ujawnienie inicjatorów wojny czy wskazywały na posunięcia niezgodne z prawem, to wydaje się, że sytuowały one raczej szlachtę mazowiecką po stronie legalizmu niż królewskiej opozycji. W większości przypadków szlachta Mazowska nie przeciwstawiała się debacie sejmowej na temat wojny, jak uczyniła to szlachta na pozostałych sejmikach. W sformułowanych na Mazowszu instrukcjach sejmikowych nie nakazywano wysyłania posła do Turcji w celu uspokojenia sułtana, jak i nie nalegano na wypłatę Tatarom zaległych upominków. Wprost przeciwnie, zezwalało na naradę o wojnie, gdyby wskazane zostały korzyści z niej płynące, bądź nawet sugerowano sposób jej prowadzenia. Proponowano wreszcie na sejmiku czerskim, by zaprzestać płacenia upominków, co szczególnie warto odnotować, bowiem trudno doszukać się takiego postulatu w jakiegokolwiek innej instrukcji sejmikowej z pierwszej połowy XVII wieku.

Reasumując, można stwierdzić, że sejmiki mazowieckie nie ustosunkowały się tak negatywnie do królewskich planów wojny z Turcją, jak większość pozostałych sejmików. Sama zaś szlachta Mazowska w latach 40. XVII stulecia, czyli w okresie, w którym Władysław IV nie był już tak popularny, jak w początkach panowania, zachowała bardziej prokrólewską postawę niż szlachta z pozostałych ziem Rzeczypospolitej.

Bibliografia

- BARANOWSKI B.: *Stosunki polsko-tatarskie w latach 1632—1648*. Łódź 1949.
- CHOIŃSKA-MIKA J.: *Sejmiki mazowieckie w dobie Wazów*. Warszawa 1998.
- CZAPLIŃSKI W.: *Władysław IV i jego czasy*. Kraków 2008.
- CZERMAK W.: *Plany wojny tureckiej Władysława IV*. Kraków 1895.
- DZIĘGIELEWSKI J.: *Izba poselska w systemie władzy Rzeczypospolitej w czasach Władysława IV*. Warszawa 1992.
- FILIPCZAK-KOCUR A.: *Skarbowość Rzeczypospolitej 1587—1648*. Warszawa 2006.
- GIEROWSKI J.A.: *Sejmik generalny Księstwa Mazowieckiego na tle ustroju sejmikowego Mazowsza*. Wrocław 1948.
- HOŁDYS S.: *Praktyka parlamentarna za panowania Władysława IV Wazy*. Wrocław 1991.
- KOŁODZIEJ R.: *Między wrogością a współpracą. Pogranicze polsko-tureckie w czasach Władysława IV*. W: *Pogranicza. Przestrzeń kulturowa*. Red. S. FAFIŃSKI. Olsztyn 2007, s. 117—125.
- KOŁODZIEJ R.: *Publicystyka polityczna wobec planów wojny tureckiej Władysława IV*. W: *Studia z dziejów XVII i XVIII wieku*. Red. K. MATWIJOWSKI, B. ROK. Wrocław 2003, s. 21—34.
- KORYTKO A.: *Kilka uwag o radach senatu za Władysława IV Wazy*. „Echa Przeszłości” 2012, 13, s. 97—105.
- KORYTKO A.: *„Na których opiera się Rzeczpospolita”. Senatorowie koronni za Władysława IV Wazy*. Olsztyn 2015.

- KUBAŁA L.: *Jerzy Ossoliński*. Warszawa 1924.
- MAJEWSKI W.: *Plany wojny tureckiej Władysława IV a rzekome przymierze kozacko-tatarskie z 1645 r.* „Przegląd Historyczny” 1973, 64, s. 267—282.
- NAGIELSKI M.: *Komput wojsk Rzeczypospolitej na projektowaną kampanię przeciwko Turcji w 1646 roku.* „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1995, 37, s. 319—326.
- OPALIŃSKI E.: *Sejm srebrnego wieku 1587—1652. Między głosowaniem większościowym a liberum veto*. Warszawa 2001.
- PIEŃKOWSKI M.: *Sejmik ziemi warszawskiej wobec problemów wewnętrznych Rzeczypospolitej za panowania Władysława IV.* „Almanach Warszawy” 2016, t. 10, s. 11—33.
- SZAJNOCHA K.: *Dwa lata dziejów naszych, 1646, 1648*. Lwów 1865.
- TRAWICKA Z.: *Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572—1696*. Kielce 1985.
- UJMA M.: *Sejmik lubelski 1572—1696*. Warszawa 2003.
- WISNER H.: *Litwa i plany wojny tureckiej Władysława IV. Rok 1646.* „Kwartalnik Historyczny” 1978, 85, s. 255—268.
- WISNER H.: *Władysław IV Waza*. Wrocław 2009.

Rafał Wolski

The Mazovian dietines' (sejmiks') standpoints towards Władysław IV's Turkish campaign in 1646

Summary

In the year 1646, Władysław IV's plans regarding Turkish campaign, hitherto devised in secret, leaked to the public opinion, which in turn compelled the monarch to convene the Sejm (the national diet). In September 1646 the majority of the pre-Sejm dietines decided against the aggressive war with Turkey. The noblemen assembled condemned the military conscription instigated without seeking the Sejm's approval as well as issuing *litterae inscriptionis stipendii* (the letters allowing and detailing conscription) bearing the royal peacetime seal. The Mazovian dietines, as opposed to the majority of the remaining ones, were of a less negative standpoint towards the King's plans and did not undermine the royal authority of Władysław IV. Some of the instructions given by the dietines rendered the discussion about the war during the national assembly admissible, while other suggested the method of waging war. Also, a number of dietines condoned the levying of taxes in the event of state borders being threatened. Therefore it seems a foregone conclusion that the noblemen of Mazovia, contrary the remainder of this estate, assumed during the period in question a more loyalist attitude.

Key words: Władysław IV, the Mazovian dietines of 1646, Polish-Turkish relations in the 17th century, Polish-Tatar relations in the 17th century

Rafał Wolski

Masowische Sejmiks angesichts des von Wladyslaw IV. Wasa im Jahre 1646 geplanten Krieges gegen Osmanisches Reich

Zusammenfassung

Die bisher geheim gehaltenen Pläne des Königs Wladyslaw IV. Wasa, ein Krieg gegen das Osmanische Reich auszulösen, sind im Jahre 1646 ans Tageslicht gekommen und der Monarch war gezwungen, den Sejm einzuberufen. Im September 1646 sprachen sich Pre-Sejme gegen Angriffskrieg mit der Türkei aus. Der dort versammelte Adel verurteilte die ohne Genehmigung des Sejms unternommenen Anwerbungen zum Militär, sowie die mit königlichem Friedenssiegel ausgestellten Briefe (lat.: *Litterae inscriptionis stipendii* / dt.: ein vom König oder Hetman dem Söldnerführer). Im Unterschied zu anderen Sejmiks waren Masowische Sejmiks den Plänen Königs gegenüber nicht so negativ eingestellt und fochten Wladyslavs IV. Autorität nicht an. Manche Anweisungen von Sejmiks erlaubten den Abgeordneten, im Sejm über Krieg zu diskutieren, einige legten sogar die Taktik der Kriegshandlungen nahe. Einige Sejmiks stimmten die Steuererhebung zu, falls die Staatsgrenzen bedroht werden könnten. Es lässt sich also feststellen, dass sich Masowischer Adel in dem zu behandelten Zeitraum im Unterschied zu anderen Adeligen durch eine viel mehr royalistische Einstellung auszeichnete.

Schlüsselwörter: Wladyslaw IV. Wasa, Masowische Sejmiks im 1646 J., polnisch-osmanische Beziehungen im 17.Jh., polnisch-tatarische Beziehungen im 17.Jh.